

1260-61 / 1844-45 TEMETTUAT KAYITLARI IŞIĞINDA ÇULLU KÖYÜNÜN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

Doç. Dr. Rafet METİN¹

Öz

Temettuat Defterleri XIX. yüzyıl Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin önemli kaynaklarından biridir. Vergi kaynaklarını yeniden tespit ederek halkın üzerindeki vergi yükünü hafifletmek ve vergi dağılımında yaşanan adaletsizliği önlemek amacıyla hazırlanan temettuat kayıtları sosyo-ekonomik ve demografik yapının da ortaya konulmasında önemli bilgiler sunmaktadır. Kayıtlarda anılan dönemde bölgelerin mal-mülk, hayvan, arazi ve insanların şahsi mal varlıklarının kaydedilmesi ile sosyo-ekonomik hayat, nüfus ve tarımsal ekonomi ile ilgili bütün karakteristik özellikler ortaya konulmaktadır. Kayıtlarda ayrıca mükelleflerin adları, lâkapları, meslekleri hakkında da bilgi alabilmek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada, H.1260-1261/M.1844-1845 yılında Dinek Keskini Kazasına tabi Çullu karyesinin 697 numaralı temettuat defterinden faydalanılarak, sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Toplam 40 hanesi olan karyede sakin olan insanların geçimlerini büyük ölçüde tarım ve hayvancılıktan sağladıkları anlaşılmaktadır. Köyde tarımsal manada buğday, arpa ve penbe (pamuk) üretimi yapılmaktadır. Hayvancılık alanında ise daha çok küçükbaş- büyükbaş hayvanlar ile yük ve binek hayvanları yetiştirilmektedir. Meslek dalı olarak ziraat erbabının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında, imam, hizmetkâr, çulhacı ve çoban gibi meslek kollarında görev yapan kimselerinde olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köyde vergi mükellefi hane reislerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirleri ile birlikte ödemiş oldukları vergi çeşitleri tespit edilerek vergi yükleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çullu karyesi, Temettuat Defteri, Mesleki Yapılanma.

1260-61 / 1844-45 Social and Economic Structure of Çullu Village in the Light of Temettuat Records

Abstract

Temettuat registers are one of important sources of Ottoman's social and economic history. Temettuat records have been prepared in order to reduce the tax burden on the people and to prevent injustice in the tax distribution by re-determining the tax sources. In addition, these records provide important information for the socio-economic and demographic structure. In the period referred to in the records, all characteristics of socio-economic life, population and agricultural economy are revealed by registering the properties, animals, lands and persons' personal wealth of regions. In these records, it is also possible to get information about taxpayers' names, nicknames, and occupations. In this study, benefiting basically 697 numbered temettuat record of Çullu village which is within in the boundaries of Dinek Keskin district in year of H.1260-1261/M.1844-1845, it is tried to reveal social and economic structure. It is understood that people provide their livelihood largely from agriculture and animal husbandry in the village which consist of 40 families. In terms of agriculture, wheat, cotton and barley production is being done in the village. In the field of animal husbandry, mostly small cattles, bovine animals, draught animals and mount animals are grown. As field of profession, the surplus of agricultural staff is remarkable. Besides, it is understood from records that there are different field of professions like imams, servants, craftsmans and shepherds in the village. It is also tried to reveal the burden of tax of taxpayers by determining agriculture, husbandry and occupation revenue and kind of tax which is paid by them.

Anahtar Kelimeler: Çullu village, Temettuat Register, Occupational Structuring.

1 Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı.rafet_metin71@hotmail.com

Giriş

Temettü' kâr etmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Temettuat ise; kârlar, kazançlar anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1996: 1073). Tanzimat'a kadar değişik adlarla halktan alınan vergilerin yerine getirilen Temettü vergisinin kaydedildiği defterlere, "Temettuat Defterleri" adı verilmiştir. Bu defterler XIX. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iktisadî, sosyal ve ticari hayatı ortaya koymaktadır (Kütükoğlu 1995 : 395). Bu defterler, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra, fertlerin iktisadî imkânlarını tespit etmek suretiyle, kişinin ekonomik gücüne göre alınacak verginin belirlenmesi amacıyla yönelik olarak, emlak ve arazi ve hayvanat ve temettuat sayımları sonucu oluşan, bulunduğu dönem içerisinde ait olduğu bölgeye ilişkin, bölgenin sosyo-ekonomik yapısına dair önemli istatistikî verileri kapsayan kayıtlardır (Öztürk 1996:15).

Temettuat sayımlarının amacı, halkın kazanç ve mal varlığına göre devlete ödenecek vergi miktarının belirlenmesi ve belirlenen verginin yine belirlenen usullere göre onlardan tahsil edilmesidir (Serin 1998 : 719).

Temettuat defterleri 1840 ve 1844-45 yıllarında hazırlanmıştır. 1840 yılında tutulan temettuat defterleriyle 1844-45 yıllarında tutulanlar arasında muhteva ve düzen bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Her iki yıla ait sayımlarda da başa hane ve numara yazılırken altlarına da rakamlar konulmuştur. Bunlardan birincisi defterdeki kaçınıcı hane olduğunu belirtmek için yazılmışken, ikincisi ise hane içindeki kaçınıcı aile olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştır. Örneğin aynı hane numarası altında "Mehmed oğlu Hüseyin" üzerinde "1" numara, eğer yer uygunsa hemen yanında "oğlu Hüseyin oğlu Mehmed" üzerinde "2" numara bulunmaktadır. Bu numara bazen "3"e de yükselebilmektedir. Defterlerin bazılarında sayfalar çift sütun olarak düzenlenmiş olup bazılarında ise bu şekil, sadece emlak ve malı az olan hane reisleri için kullanılmıştır (Kütükoğlu 1995 :395)

Temettuat defterleri genel itibariyle bir bölgenin demografik yapısı, hane reisinin menkul ve gayr-i menkul kaynakları, yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, iş gücü ve ayrıntılı vergi yükü, kişilerin mesleği, yetiştirilen ziraî ürün ve hayvanlar ile ticarî ve sınaî müesseseler hakkında bilgiler sunmaktadır (Gül, 2009: 81). Ayrıca anılan defterlerden Osmanlı ülkesinde yaşayan nüfusun yerleşim düzeni, ziraî üretim durumunu, hanelerin servet ve gelirleri ile vergilendirme konularında çok zengin bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır (Güran, 2000: 79). Kısaca bu defterlerden bir bölgenin demografik etnik yapısı, fert düzeyinde menkul ve gayr-i menkul kaynaklar, ferdin yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, toplam ve ayrıntılı vergi yükünü, işgücünü, kişilerin mesleği, yetiştirilen ziraî ürün ve hayvanlar, ticari ve sınaî müesseseler hakkında önemli veriler elde edilmektedir (Özer, 2000: 596). Defterlerde, mahallelerdeki toplam hane sayısı, arazi miktarı, hane reislerinin meslekleri, yükümlü oldukları vergi miktarları gibi birçok konuda teferruatlı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca her hane reisinin adı ve unvanı, sahip olduğu mal varlığı, ne kadar emlak ve arazisi

olduğu ve bu arazinin ekili olan bölümleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Meslekler, hane reisinin isminin üzerine eğik olarak yazılmıştır. Tarımla geçinen hane reisinin meslek bölümü “erbab-ı ziraattan idüğü”, esnaflıkla geçinenlerinki ise “erbab-ı ticaretten idüğü” olarak belirtilmiştir. Ticaret ve ziraatın her ikisiyle geçimini sağlayanlar “erbab-ı ziraat ve ticaretten idüğü” şeklinde belirtilmiştir. Temettuat defterleri halen Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde muhafaza edilmekte, Maliyeden Müdevver Defterler ve Kamil Kepeci tasnifleri içerisinde yer almaktadır. Temettuat defterleri, Maliye Nezareti Varidat Kalemî defterlerinden olup, tasnif ve kataloglanmasında, o tarihteki idari taksimat esas alınmıştır. Bu defterler, içerikleri esas alınarak alfabetik olarak sınıflandırılmış, her eyalet de kendi içinde yine alfabetik olarak kazalara ayrılmıştır. Sınıflandırılan defterlere sıra numarası verilerek dokuz adet katalogta toplanmıştır (Serin 1998:717-718).

Çalışmamızın ana kaynağını teşkil eden Temettuat Defterlerinden BOA, ML VRD.TMT. 697 numarada kayıtlı defterden istifade etmek suretiyle “Ankara Eyaleti mülhakatından ma’den-i hümayuna merbut Dinek Keskini kazasına tabi Çullu karyesinde mukim ahalinin emlak ve arazi temettuatlarını mübeyyin” (BOA, ML VRD.TMT. 697: 2) olarak ifade edilen Çullu köyünün nüfusu ile birlikte köyde kullanılan isimler, lakaplar, meslekî yapılanma, köyde yaşayan hane reislerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirleri ile birlikte ödemiş oldukları vergi çeşitleri tespit edilerek vergi yükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çullu Karyesi

Nüfus

Çullu karyesinin nüfusu ile ilgili en eski bilgi 1520 tarihine ait bilgidir. 1520 tarihinde Çullu adı ile bilinen cemaat iki parça olarak Kırıkkale bölgesine yerleşmiştir. İlkinde on altı neferi vardır. Bu neferlerden 3 tanesi sipahizade, 13 tanesi ise vasıfsızdır. Bu 16 neferin anılan tarihte kara kısık mezrasında ziraat ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. İkinci parça da toplam elli dört nefer bulunmaktadır. Bunlardan 1 tanesi sipahizade, 1 tanesi hatip:1(berat-ı hümayun), 2 tanesi muaf, 50 tanesi ise vasıfsız olarak kaydedilmiştir. (BOA TD 155,s.200).

697 numaralı temettuat defterinden tespit ettiğimiz kadarı ile 1845 yılında Çullu karyesinin 40 haneye tekâbül eden 200 neferlik nüfusu söz konusudur. *hane x 5 + müccered*² (Barkan, 1953: 12) Günümüzde Kırıkkale’ye bağlı olan ve bir süre belde olarak idari yapılanmanın içerisinde bulunan Çullu karyesinin 2000 yılı adrese dayalı nüfus tesbitine göre nüfusu 2723 olarak belirlenmiştir.

2 Bu hesaplama Ö.LütfiBarkan’ın genel nüfusu bulmak için en çok kullanılan yöntem olan “hâne x 5” formülünden yola çıkılarak yapılmıştır.

Tablo 1

Çullu Karyesinde 1521-2007 Yıllarındaki Tahmini Nüfus

Yıllar	Tahmini nüfus
1578	70 nefer
1845	200 nefer
2000	2723

2.2.Şahıs Adları ve Kullanılan Lakaplar

697 numaralı temettuat defterinde hane reislerinin isimleri babalarının adları ve lakaplarıyla birlikte yazılmıştır. Bu nedenle köyde yaygın olarak kullanılan baba ve oğul isimlerini tespit etmek mümkün olmuştur.

Tablo 2

Çullu'da kullanılan şahıs isimleri

İsim	Sayı	%
Ömer	7	17.07
Ahmed	6	14.6
Mustafa	4	9.7
Hüseyin	2	4.8
Ebu Bekir	2	4.8
Osman	2	4.8
Hasan	2	4.8
İbiş	2	4.8
Ali	1	2.4
Haydar	1	2.4
İsmail	1	2.4
Halil	1	2.4
Bekircik	1	2.4
Veli	1	2.4
Mustafa	1	2.4
Abdulkadir	1	2.4
İbiş	1	2.4
Yunus	1	2.4
İshak	1	2.4
Mehmed	1	2.4
Osman	1	2.4
Süleyman	1	2.4
Toplam	41	100

Tablo 2’de yer alan verilerden anlaşıldığı üzere Çullu karyesindeki vergi nüfusunun tamamı erkektir.

İsimleri incelediğimizde Peygamber ve onun ehl-i beyti başta olmak üzere daha çok Arapça kökenli isimlerin olduğu görülmektedir. İlk sırayı %17.07 ile Ömer ismi alırken ikinci sırada % 14.6 ile Ahmed, ve üçüncü sırada % 9.7 ile Mustafa yer almaktadır.

Çullu Karyesinde Kullanılan Lakaplar

Çullu’da hane reislerinin toplumda tanınmasını sağlayan aile ve sülale adlarının bazıları dinî özellik taşımaktadır. Molla, Hatip, gibi unvanların yanında Tablo-3’te yer alan yaralı, kör, sağır, sakar gibi sıfatlarla birlikte kullanılan lakaplar ise muhtemelen ailelerin geçmişten beri kullandıkları lakaplar olarak görülmektedir.

Tablo 3

Çullu’da Kullanılan lakaplar

Yaralı oğlu Ali Efendi	Molla Ömer oğlu Hüseyin	Telli oğlu Halil
Alkaya oğlu Hasan	Altmışlık oğlu Veli	Bozoklu oğlu Ahmed
Molla Ömer oğlu İbrahim	Hızır oğlu Ahmed	İmam oğlu Hafız Osman
Sakar oğlu Hasan	Köçek oğlu İshak	Hatip oğlu Ömer
Telli oğlu Ömer	Kör Mehemed oğlu Mehmed	Kelleci oğlu Osman
Sağır oğlu Ömer	Boz Ahmed oğlu Ahmed	Bıyık oğlu Hasan

Çullu Karyesinde Mesleki Yapılanma

Çullu karyesinde yaşayan insanların 21’i ziraat erbabındandır. Geriye kalan 19 haneden 1 tanesi imam ³ 1 tanesi muhtar ⁴ 4 tanesi çoban⁵ 1 tanesi hizmetkâr⁶, 3

3 BOA, ML VRD.TMT, 697,s.2. Belgede köyün 1 numaralı hanesinde kayıtlı Haydar oğlu Molla İsmail’in köy imamı olarak kaydı düşülmüştür.

4 BOA, ML VRD.TMT,697, s.2. Köyün 2 numaralı hanesinde kayıtlı Yaralı oğlu Ali Efendi muhtar olarak kaydedilmiştir.

5 BOA, ML VRD.TMT,697, s.6,7, 13, 15.köyün 14 numaralı hanesinde kayıtlı Çerağı oğlu Mehmed, 16 numaralı hanede kayıtlı Bozoklu oğlu Osman, 34 numaralı hanede kayıtlı Sağır oğlu Ömer, 40 numaralı hanede kayıtlı Yenicikli oğlu İbrahim köyün çobanlıkla geçimlerini sağlayan kimseler olarak kaydedilmiştir.

6 BOA, ML VRD.TMT,697.s.8.köyün 18 numaralı hanesinde kayıtlı Sakar oğlu Hasan hizmetkârlıkla işgal etmektedir.

tanisi çulha⁷ 3 tanesi ırgat⁸ 1 tanesi âmâ⁹, 1 tanesi askerden ihraç¹⁰ 2 tanesi nakil¹¹ 1 tanesi çerçi¹² 1 tanesi içinde ziraata dahi kudreti olmadığı onun bunun yardımı ile geçinmekte olduğu kaydı düşülmüştür.¹³

Hayvancılık ve Hayvan Dağılımı

Belgelerden anlaşıldığına göre 1845-1846 yıllarında Çullu karyesinde yaşayan haneler geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta idiler.Genel olarak süt ve süt ürünleri ihtiyaçlarını karşılamak için inek ve koyun, binek hayvanı ihtiyaçlarını karşılamak için merkep, çift sürmede faydalanabilmek için öküz kullandıkları anlaşılmaktadır.Çullu'da toplam 500 olan hayvan varlığının büyük çoğunluğunu büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır.% 73.6'sı küçükbaş (368 adet), % 18.i büyükbaş (90 adet) ve % 8.4'ü yük ve binek hayvanı (42 adet) olarak sıralanmaktadır. Büyükbaş hayvan çeşidinde, karasığır öküzü, sağman inek ve camus ön planda yer alırken küçükbaş hayvan çeşidinde ise, koyun, keçi , kuzu ve oğlak tercih edilmektedir. Binek ve yük hayvanı olarak ise merkep başta olmak üzere, kısrak ve tay beslenmektedir.

Tablo 4

Çullu'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Hayvan Çeşitleri

Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Toplam Hane Başına Düşen Baş
Büyükbaş	90	20	4.5
Küçükbaş	368	16	23
Yük-Binek Hayvanı	42	29	1.4
Toplam Sayı	500		

7 BOA, ML VRD.TMT,697.s.3, 8,13. Köyün 4 numaralı hanesinde kayıtlı olan Telli oğlu Halil, 19 numaralı hanede kayıtlı olan Haydar oğlu İbiş, 36 numaralı hanede kayıtlı Taşçı oğlu Mustafa çulhacılık mesleği ile iştigal etmektedir.

8 BOA, ML VRD.TMT,697.s.6, 12, Köyün 11 numaralı hanesinde kayıtlı Molla Ömer oğlu Ömer, 31 numaralı hanede kayıtlı Kör Mehmed oğlu Mehmed, 33 numaralı hanede kayıtlı Boz Ahmed oğlu Ahmed gibi kimselerin ırgatlıkla geçindikleri kaydedilmiştir.

9 BOA, ML VRD.TMT,697.s.7.Köyün 15 numaralı hanesinde kayıtlı İmam oğlu Hafız Osman'ın âmâ olduğu kaydı düşülmüştür

10 BOA, ML VRD.TMT,697.s.11.Telli oğlu Ömer ile ilgili olarak “ Topcu yüzbaşısı olup sülük-i askerisinden ihraç ihraç edilmiş” ibaresi düşülmüştür.

11 BOA, ML VRD.TMT,697.s.12.Köyün 29 numaralı hanesinde ikamet eden Ulaşlı oğlu Halil Kengiri Sancına, 35 numaralı hanede kayıtlı Kaymas oğlu Hüseyin ise Çiçekdağındaki Sinehoz karyesine naklolunmuştur.

12 BOA, ML VRD.TMT,697.s.14.Köyün 37 hanesinde kayıtlı Boz Ahmed oğlu Süleyman çerçi olarak kaydedilmiştir.

13 BOA, ML VRD.TMT,697.s.9.Kethüda oğlu Hüseyin'in bila vergi olduğu kaydedilmiştir.

Tablo 5

Çullu'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Büyükbaş Hayvan Çeşitleri

Büyükbaş Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Karasığır öküzü	41	20	2.05
Sağmal inek	7	6	1.16
Erkek Camus	18	8	2.25
Sağmal camus ineği	7	7	1
Kısır inek	5	5	1
Buzağı	4	4	1
Malak	6	7	0.85
Tosun	2	2	1
Toplam	90		

Büyükbaş hayvan söz konusu olduğunda köylerde çift sürme işinde ilk olarak akla at ve katır gücü gelmektedir. Ancak Çulluda öküzün ilk planda tercih edildiği görülmektedir. Bu durumun nedeni öküzün beslenme giderinin at ve katıra nazaran daha az olması ile izah edilebilir. Bir atı veya katırı bütün bir yıl boyunca arpa, yulaf, ot, kepek ve samanla beslemek gerekirken öküz yedi ay süre ile burçak ve samanla beslenebilmekte ve yılın geri kalan aylarında otlamak üzere çayırlara salverilmektedir. Bu arada demetlerin tarladan harmana ve ürünün harmandan ambara taşınmasında at ve eşek gibi yük hayvanlarından da yararlanılmakla birlikte, daha çok bir çift öküzün çektiği iki tekerlekli kağnılar kullanılabilir (Bozkurt, 2011: 144). Belgelerden anlaşıldığı üzere anılan dönemde Çullu'da özellikle karasığır öküzü ahalinin tarım yaparken kullandığı vazgeçilmez iş gücü kaynaklarından biri durumundadır. Köyde toplam 40 haneden 20 hanede karasığır öküzüne tesadüf edilmektedir. Öküz sahibi olmayan hanelerin ya ziraat yapacakları toprakları yok yada hastalıktan dolayı tarımsal faaliyetleri gerçekleştirememişlerdir.

Köyde 7 baş sağmal inek 6 ailenin elinde bulunmaktadır. Ayrıca 7 baş sağmal Camus ineği 7 hanenin elinde bulunmaktadır. Köyün süt ve süt ürünleri ihtiyacının sağlanmasında bu ailelerin önemli rol oynadığı düşünülebilir. Bu hayvanlara sahip olan kimselerin gelir düzeyi dikkate alındığında genel ortalamanın üzerinde oldukları dikkat çekmektedir. Köyün 2 numaralı hanesinde kayıtlı Yaralı oğlu Ali Efendi'nin sağmal Camus ineği, sağmal karasığır ineği, malak ve Camus düvesi bulunmaktadır. Senelik temettuatı 793 kuruş olan Yaralı oğlu Ali Efendi köydeki zengin kimseler arasında yer almaktadır (BOA, ML VRD.TMT,697:2). Köyün 7 numaralı hanesinde kayıtlı Bozoklu oğlu Ahmed'in toplam 879 kuruş olan temettuatında büyükbaş hay-

vanlar içerisinde iki adet sağmal kara sığır ineği, bir adet sağmal Camus ineği, bir adet erkek Camus ineği bulunmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,697:4).

Yük ve Binek Hayvanlarına gelince; Çullu'da 1845 yılında toplam 42 adet yük ve binek hayvanı bulunmaktadır. Bunlardan 29 tanesi merkep, 8 tanesi erkek tay 5 tanesi ise kısır kısır olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6

Çullu'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Yük ve Binek Hayvanı Çeşitleri

Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Merkep	29	28	1.03
Kısır kısır	5	5	1
Erkek tay	8	6	1.3
Toplam	42		

Yük ve binek hayvanlarına bakıldığında toplam 40 hane olan köyde sadece 8 hanede yük ve binek hayvanı tespit edilememiştir. Meslekler bölümünde izah edildiği üzere yük ve binek hayvanına sahip olmayan hanelerin ziraatle işigal etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu kimselerin çoban, hizmetkâr ve çulhacılıkla işigal ettikleri kayıtlardan tespit edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,697:4, 7,8,13,14).

Küçükbaş hayvanlar bakımından bakıldığında Çullu'da toplam 368 adet küçükbaş hayvan varlığı tespit edilmiştir. Küçükbaş hayvan çeşidinin tam olarak yer aldığı hane sayısı 8 olarak kaydedilmiştir. Köyün 1 numaralı hanesinde kayıtlı Haydar oğlu Molla İsmail, 2 numaralı hanesinde kayıtlı Yaralı oğlu Ali Efendi, 9 numaralı hanede kayıtlı Usul oğlu İbrahim, 10 numaralı hanede kayıtlı Hızır oğlu Ahmed, 22 numaralı hanede kayıtlı Köçek oğlu İshak, 23 numaralı hanede kayıtlı Dede oğlu Ebu Bekir, 26 numaralı hanede kayıtlı Hatip oğlu Ömer ve 38 numaralı hanede kayıtlı Bıyık oğlu Hasan'ın küçükbaş hayvan çeşitlerinden tamamına sahip olduğu yıllık gelir bakımından da diğer hanelerden dah iyi bir konumda oldukları kayıtlardan anlaşılmaktadır. (BOA, ML VRD.TMT,697:2, 7,8,11,14).

Tablo 7

Çullu'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Küçükbaş Hayvan Çeşitleri

Küçükbaş hayvan çeşidi	Sayı	Hane	Ortalama
Sağmal koyun	95	9	10.5
Sağmal keçi	118	16	7.3
Yoz keçi	2	1	2
Oğlak	87	13	6.6
Kuzu	66	6	11
Toplam	368		

Arazi Dağılımı ve Toprak Kullanımı

Çullu'da hane reislerinin % 87.6'sı (25) buğday ve arpa tarımı ile alakalı ziraî faaliyet içerisinde. Köyde ikamet eden hanelerden % 9.5'i penbe (pamuk) (24) ve % 9.5'i bağcılık (31) ile iştigal etmektedir. Burada dikkat çeken husus toplam 40 hane olan köyde buğday ve arpa tarımı ile uğraşan hanelerin 25 adet olmasıdır. Ehl-i ziraat olmayan hanelerin ya tarım yapacak alet ve edevatları yok ya da çobanlık ve ırgatlıkla geçimlerini sağladıkları kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 8

Çullu'da Ekili ve Dikili Tarım Alanlarının Dağılımı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Dönüm)	Hane	Ortalama	%
Tarla (buğday-arpa)	787	25	31.48	87.6
Penbe	86	24	3.5	9.5
Bağ	25	31	0.8	2.7
Toplam	898			

Gelirler

Tarım Gelirleri (Hasılatı)

1844-1845 yılları arası Çullu'da tarım topraklarına sahip tarım topraklarına sahip 25 hane sahibinin hepsinin hasılat geliri vardır. Ekili (tarla) tarım alanları 873 dönüm olup 14,030 kuruş gelir elde edilmiştir. Ekili tarım alanlarından toplam 25 dönüm bağdan 4.813 kuruş gelir sağlanmıştır. Anılan tarihlerde daha önce yaptığımız bir çalışmada Çullu köyüne yakın bir köy olan Karacalı köyünde 1676 dönüm olan ekilebilir tarladan (buğday-arpa) 19.348 kuruş civarında bir gelir elde edilirken 140 dönüm bağdan 3.188 kuruş gelir elde edilmiştir. (Metin, 2017:15) .

Tablo 9

Çullu'da Ekili-Dikili Tarım Alanlarının Hasılatı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Kuruş)	Miktar (Dönüm)	Ortalama
Tarla (buğday-arpa)	11.630	787	14.7
Pamuk	2.400	86	27.9
Bağ	4.813	25	192.5
Toplam	18.843	898	

Temettuat defterlerinde köylüden alınan hububat öşrü verilerinden üretilen hububatların ne kadar olduğu tespit edilebilir. Öşür bölgelere göre değişmekle birlikte ortalama her ürün üzerinden %10 oranında alınmaktadır. Bu nedenle Tablo 11'de vergiye esas olan toplam kilenin 10 katı alınarak toplam hububat üretimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 10

Çullu'da Üretilen Toplam Hububat Miktarı

Ekilebilir Arazi Türü	Kile ¹⁴	Kile x 10	Kg
Hinta (Buğday)	43	430	11.032
Şair (Arpa)	20	200	4.450
Penbe (pamuk)	23 (kıyye)	230	5.900

14 Bu çalışmada hesaplamalar yapılırken buğday ve penbe için 1 kile (kıyye) =25, 656 kg.; arpa için ise 1 kile=22,25kg. olarak alınmıştır.

Hayvancılık Hasılatı

Çullu'da tarımdan sonra ikinci sırada yer alan hayvancılık gelirleri 1.860 kuruş olarak tespit edilmiştir. Hayvancılık hasılatı küçükbaş ve büyükbaş, olarak iki grupta incelenebilir.16 hanenin elinde bulunan küçükbaş hayvanlardan toplam 1.370 kuruş elde edilirken 20 hanenin elinde bulunan büyükbaş hayvanlardan 490 kuruş gelir elde edilmiştir.

Tablo 12'deki veriler incelendiğinde görüleceği üzere, hayvancılık hasılatında ilk sırayı küçükbaş hayvanlar almaktadır (1370 kuruş). İkinci sırada ise büyükbaş hayvanlar (490 kuruş) gelmektedir .

Tablo 11

Çullu'da Hayvancılık Hasılatı Dağılımı

Hayvan çeşidi	Hasılat miktarı kuruş	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Küçükbaş	1370	16	85.6
Büyükbaş	490	20	24.5
Toplam	1.860	36	

2.7.3. Meslek Erbabı Hasılatı

1844-1845 yılları arasında Çullu'da meslek gelirleri toplamda 3.335 kuruş olarak tespit edilmiştir. Bu toplama meslek olarak kaydedilen imam, çulhacı, hizmetkârlık, ve çobanlık gibi meslekler dahildir. Köyün büyük çoğunluğunu“erbâb-ı ziraat” olarak kaydedilmiştir. Bu gurup mesleki yapılanmaya dahil edilmemiştir. Köyün 1 numaralı hanesinde kayıtlı Haydar oğlu Molla İsmail'in köy imamı olarak görev yaptı ve karşılığında 100 kuruş ücret aldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. (BOA, ML VRD.TMT, 697,s.2). Köyün 14, 14 numaralı hanesinde kayıtlı Çerağ oğlu Mehmed, 16 numaralı hanede kayıtlı Bozoklu oğlu Osman, 34 numaralı hanede kayıtlı Sağır oğlu Ömer, 40 numaralı hanede kayıtlı Yenicikli oğlu İbrahim köyde çobanlıkla geçimlerini sağladıkları ve bu vazife mukabilinde toplam 1.150 kuruş elde ettikleri kayıtlarda yer almaktadır (BOA, ML VRD.TMT,697, s.6,7, 13, 15). Köyün 18 numaralı hanesinde kayıtlı Sakar oğlu Hasan hizmetkârlıkla iştigal etmektedir bu vazifesi karşılığında 250 kuruş gelir elde etmiştir (BOA, ML VRD.TMT,697.s.8). Köyün 4 numaralı hanesinde kayıtlı olan Telli oğlu Halil, 19 numaralı hanede kayıtlı olan Haydar oğlu İbiş, 36 numaralı hanede kayıtlı Taşçı oğlu Mustafa çulhacılık mesleği ile iştigal etmekte ve bu hizmetlerine mukabil 850 kuruş gelir elde ettikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,697.s.3, 8,13). Köyün 11 numaralı hanesinde kayıtlı Molla Ömer oğlu Ömer, 31 numaralı hanede kayıtlı Kör Mehmed oğlu Mehmed, 33 numaralı hanede kayıtlı Boz Ahmed oğlu Ahmed gibi kimselerin ırgatlıkla geçindikleri ve 800 kuruş

gelir elde ettikleri kaydedilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,697.s.6, 12). Köyün 37 hanesinde kayıtlı Boz Ahmed oğlu Süleyman çerçi olarak kaydedilmiştir.Çerçilikten 200 kuruş elde ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,697.s.14.).

Vergi-yi Mahsusa

1256/1840 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ve bazı istisnalar haricinde ekonomik durumlarına göre herkesten alınan vergi-yi mahsusa Tanzimat idarecileri tarafından örfi vergiler yerine konulmuş olup, “An-cemaatin vergi”, “Vergü-yi Mahsusa”, “Vergü” ve “Komşuca alınan vergü” gibi adlar verilmiştir (Öztürk, 2000: 537).

Temettuat kayıtlarından tespit ettiğimize göre Çullu’da toplam vergi-yi mahsusa bedeli 5.133 kuruştur.¹⁵ Vergi-yi mahsusa olarak en düşük vergi 50 kuruş, en yüksek vergi ise 233.5 kuruştur.40 numaralı hanede kayıtlı bulunan ve çoban olarak geçimini temin eden Yenilikçi oğlu İbrahim’e vergi-yi mahsusa bedeli olarak en düşük dilim olan 50 kuruşluk vergi bedeli takdir edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,697: 15). Köyün 10 numaralı hanesinde kayıtlı Hızır oğlu Ahmed ehl-i ziraat olarak 233,5 kuruş vergi-yi mahsusa bedeli taktir edilmiş ve toplam temettuat toplamı ise 972 kuruş olarak belirtilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,697: 5).

Tablo 12

Çullu’da Hane Reislerinin Verdiği Toplam Öşür ve Aded-i ağnam Vergisi

Ekili tarım öşrü ve aded-i ağnam vergisi		Miktar (Kuruş)	Hane	Ortalama	%
Hinta (buğday)	385	25	15.4	32.2	
Şair (arpa)	308	25	12.32	25.8	
Penbe	190	24	7.9	15.9	
Bağ	284	27	10.5	23.8	
Aded-i ağnam	25	9	2.7	2.09	
Toplam	1.192				

Toplu olarak verdiğimiz vergi türlerinden ekili tarım üzerinden alınan öşür vergisi ile alâkalı olarak hinta (buğday) % 32.2 ile ilk sırada gelmektedir. Onu %25.8 ile şair (arpa), % 23.8 ile bağ,% ,% 15.9 ile penbe (pamuk) izlemektedir. Ağnam

15 697 numaralı temettuat defterinin sonunda toplam olarak verilen vergi-yi mahsusa bedeli 5.085,5 kuruş olarak belirtilmiştir.Bizim tespitimizle arasında 47 kuruşluk bir fark söz konusudur.Bu meblağın sehven yazıldığı kanaatindeyiz; çünkü tespit ettiğimiz 5.133 kuruş vergi-yi mahsusa bedeli tek tek hanelerin taranmasıyla elde edilmiştir.

vergisi ise % 2.09 olarak tespit edilmiştir. Bu verilerden anlaşıldığına göre Çullu'da en düşük vergi çeşidi ağnam olurken en yüksek vergi çeşidi ise hinta (buğday) olarak görülmektedir.

Tablo 13

Çullu'da İkâmet Eden Kimselerin Hane Strasına Göre Toplam Temettuatları

Hane No	Kişi Adı	Temettuat Toplamı Kuruş
1	Haydar oğlu Molla İsmail	744 –imam
2	Yaralı oğlu Ali Efendi	793-muhtar
3	Molla Ömer oğlu Hüseyin	250-ziraat
4	Telli oğlu Halil	785-çulha esnafından
5	Alkaya oğlu Hasan	520-ziraat
6	Altmışlık oğlu Veli	610-ziraat
7	Bozoklu oğlu Ahmed	879-ziraat
8	Molla Ömer oğlu İbrahim	592-ziraat
9	Usul oğlu İbrahim	934-ziraat
10	Hızır oğlu Ahmed	972-ziraat
11	Molla Ömer oğlu Ömer	460-Irgat
12	Çakır oğlu Mustafa	474-ziraat
13	Alkavan oğlu Mustafa	612-ziraat
14	Çerağ oğlu Mehmed	500-çoban
15	İmam oğlu Hafız Osman	300-âmâ
16	Bozoklu oğlu Osman	300-çoban
17	Abdulkadir oğlu Ömer	Ziraat-466
18	Sakar oğlu Hasan	315-hizmetkâr
19	Haydar oğlu İbiş	250-çulha esnafından
20	Kethüda oğlu Hüseyin	50-vergiden muaf
21	Yunus oğlu Mustafa	415-ziraat
22	Köçek oğlu İshak	956-ziraat
23	Dede oğlu Ebu Bekir	467-ziraat
24	Bekircik oğlu Ebu Bekir	694-ziraat
25	Aşık oğlu Mustafa	940-ziraat
26	Hatip oğlu Ömer	934-ziraat
27	Telli oğlu Ömer	460-Topçu yüzbaşısı olup askerlik-ten ihraç edilmiş

28	Telli oğlu İbrahim	630-ziraat
29	Ulaşlı oğlu Halil	Kengiri (Çankırı) sancağına nakil olmuş
30	Molla Ali oğlu İsmail	464-ziraat
31	Kör Mehmed oğlu Mehmed	290-ırgat
32	Kelleci oğlu Osman	615-ziraat
33	Boz Ahme oğlu Ahmed	290-ırgat
34	Sağır oğlu Ömer	200-çoban
35	Kaymas oğlu Hüseyin	10 safer 1261 tarihinde Çiçekdağın- daki Sinehoz karyesine nakil olmuş
36	Taşçı oğlu Mustafa	430-çulhacı esnafından
37	Boz Ahmed oğlu Süleyman	200-çerçi
38	Bıyıklı oğlu Hasan	981-ziraat
39	Ulaşlı oğlu Mehmed	772-ziraat
40	Yenicikli oğlu İbrahim	200-çoban

Sonuç

Çullu karyesinin nüfusu ile ilgili en eski bilgi 1520 tarihine ait bilgidir.1520 tarihinde Çullu adı ile bilinen cemaat iki parça olarak bölgeye yerleşmiştir. İlkinde on altı nefer, ikincisinde elli dört nefer bulunmaktadır.

697 numaralı temettuat defterinden tespit ettiğimiz kadarı ile 1845 yılında Çullu karyesinin 40 haneye tekâbül eden 200 neferlik nüfusu söz konusudur. Günümüzde Kırıkkale iline bağlı olan ve bir süre belde olarak idari yapılanmanın içerisinde bulunan Çullu karyesinin 2000 yılı adrese dayalı nüfus tesbitine göre nüfusu 2723 olarak belirlenmiştir.

Çullu karyesinin iktisadi ve sosyal yapısı incelendiğinde geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu görülmektedir. Ziraî üretimin en önemli kısmını ekili tarım alanları oluşturmaktadır. Ekili tarım alanları bakımından Balışeyh'te başta buğday olmak üzere arpa ve penbe (pamuk) üretimi yapılmaktadır. Toplam 787 dönüm ekilebilir araziden (Buğday ve arpa) 11.630 kuruş gelir elde edilmektedir.86 dönüm penbe (pamuk) den ise 2400 kuruşluk bir gelir kaydı düşülmüştür.Dikili tarım olarak 27 dönüm bağdan 284 kuruş elde edildiği kayıtlarda yer almaktadır.

Hayvancılıkta ise küçükbaş, büyükbaş ile yük ve binek hayvanlarının gündelik ihtiyaçlar ölçüsünde beslendiği görülmektedir. Çullu'da toplam 500 olan hayvan varlığının büyük çoğunluğunu büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır.% 73.6'sı küçükbaş (368 adet), % 18.i büyükbaş (90 adet) ve % 8.4'ü yük ve binek hayvanı (42 adet) olarak sıralanmaktadır. Büyükbaş hayvan çeşidinde, karasığır öküzü, sağman inek

ve camus ön planda yer alırken küçükbaş hayvan çeşidinde ise, koyun, keçi , kuzu ve oğlak tercih edilmektedir. Binek ve yük hayvanı olarak ise merkep başta olmak üzere, kısarak ve tay beslenmektedir.

1844-1845 yılları arasında köye atfedilen öşür ve adedi ağnam vergilerine gelince; ekili tarım üzerinden alınan öşür vergisi ile alâkalı olarak hinta (buğday) % 32.2 ile ilk sırada gelmektedir. Onu %25.8 ile şair (arpa), % 23.8 ile bağ,% ,% 15.9 ile penbe (pamuk) izlemektedir. Ağnam vergisi ise % 2.09 olarak tespit edilmiştir.Bu verilerden anlaşıldığına göre Çullu'da en düşük vergi çeşidi ağnam olurken en yüksek vergi çeşidi ise hinta (buğday) olarak görülmektedir.Temettuat kayıtlarından tespit ettiğimize göre Çullu'da toplam vergi-yi mahsusa bedeli ise 5.133 kuruş olarak tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Bu gün Kırıkkale ilimizin şirin köylerinden birisi olan Çullu'nun 1844-1845 yılları arasında iktisadi ve sosyal yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.Bu çalışma ile bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sunmak hedeflenmiştir.

Kaynakça

Belgeler

BOA, ML VRD.TMT,697
BOA TD 155.

Makale ve Kitaplar

- Barkan, Ö. L., (1953). *Tarihî demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi (Cilt: X)*. İstanbul: Türkiyat Mecmuası.
- Bozkurt, N. (2011). T1844-1845 Tarihli Temettuat Defterine Göre Kütahya Sancağı Dazkırı Kazası Evciler Köyünün Sosyal ve Ekonomik Yapısı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (19): 135-156.
- Devellioğlu, F. (1996), "*Temettü'-Temettüat*", *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat(13. Baskı)* Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları,
- Gül, A. (2009). Temettuat Defterlerine Göre Pasinler'in (Hasankale) Sosyal ve Ekonomik
- Güran, T., (2000). "19. Yüzyıl Temettüat Tahrirleri", H. İncalcık, & Ş. Pamuk (Dü) içinde: Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 73-94
- Kütükoğlu, Mübahat. (1995), "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettüat Defterleri", *Bellekten*, LIX/225, Ankara, s. 395-412
- Metin, R. (2017). "1260-61/1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Karacalı ve Eyne Gazilü Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü" *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 4C0214, 2017; 12(1): 9-34.
- Özer, İ. (2000). Temettuat Defterlerinde Somuncu Babanın Nesebi (1844),*Akademik Araştırmalar Dergisi* , 4-5: 593-609.
- Öztürk, S (2000). Temettuat Tahrirleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, 4-5: 537-591.
- Serin, M., (1998). Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri. T.C. Başbakanlık I.Millî Arşiv Şûrası (20–21 Nisan 1998) Tebliğler Tartışmalar, Ankara: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınlar. Yayın No. 12: 717-729.
- Yapısı . *Karadeniz Araştırmaları*, 6 (23): 77-98.